

УДК 347.91/95:347.77:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.58>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АРГУМЕНТАЦІЇ ТА ВМОТИВОВАНОСТІ СУДОВОГО РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Шкаровський Д.О.,

адвокат,

аспірант кафедри цивільного права та процесу,

Харківський національний університет внутрішніх справ

Шкаровський Д.О. Взаємозв'язок аргументації та вмотивованості судового рішення у цивільному судочинстві.

У статті розглядається проблема співвідношення аргументації та мотивування, їх поєднання та наявність відмінностей, необхідність застосування під час прийняття рішення у цивільному судочинстві.

Висвітлена проблематика є актуальною, оскільки питання застосування належної аргументації під час викладення мотивів у відповідній частині судового рішення є відкритим.

У статті проаналізовано та розглянуто правове поняття юридичної аргументації, її автономність та використання під час ухвалення судового рішення у цивільному судочинстві. Також автором досліджено співвідношення між наявністю аргументації та прийняттям справедливого судового рішення.

Автором наголошено на невирішеній правовій проблемі нормативного незакріплення вмотивованості судового рішення як одного із його визначальних елементів. Встановлено, що за відсутності вмотивованості судового рішення не є таким, що відповідає критеріям Європейського суду з прав людини в частині забезпечення права на справедливий суд.

У статті здійснено глибинний аналіз взаємозв'язку правової аргументації та вмотивованості судового рішення. Виявлено взаємозалежність аргументів та мотивів як невід'ємної складової будь-якого судового рішення, що підкріплено приписами Цивільного процесуального кодексу України. При цьому, мотивувальна частина судового рішення обов'язково має містити аргументи на яких ґрунтується висновок суду. Виключно за наявності аргументації, судові рішення може вважатися мотивованим. Якість аргументації не впливає на мотивування, а лише виражає та пояснює позицію суду під час прийняття рішення.

Під час аналізу матеріалів, досліджено праці вчених, які висвітлювали проблему недостатньої аргументації та відсутності мотивування у судових рішеннях у сфері цивільного судочинства. При цьому, автором акцентовано увагу, що досліджені праці не розкривають весь спектр проблем, пов'язаних із мотивуванням судового рішення. Більше того, питання взаємозв'язку аргументації та вмотивованості судового рішення не є достатньо проаналізованим.

Автор встановив та дійшов висновку про те, що аргументація є невід'ємною частиною вмотивованості як одного із основоположних елементів справедливого судового рішення у цивільному судочинстві.

Ключові слова: цивільне судочинство, рішення суду, аргументація, мотивування, вмотивованість судового рішення, мотивувальна частина судового рішення, внутрішнє переконання суду, справедливе правосуддя.

Shkarovskyi D.O. Relationship between line of argument and justification of court decisions within civil judicial proceedings.

The problem of the relationship between the line of argument and motivation, their combination and differences, the need for application while taking a decision within civil judicial proceedings have been studied in the article.

The highlighted issue is relevant, since the matter of applying the proper line of argument while presenting the motives in the relevant part of a court decision is still open.

The author of the article has analyzed and studied the legal concept of legal line of argument, its autonomy and use while adopting a court decision within civil judicial proceedings. The author has also researched the relationship between the line of argument and the adoption of a fair court decision.

The author has emphasized the unresolved legal problem of the normative consolidation's failure of a court decision's justification as one of its defining elements. It has been established that a court decision with a lack of justification does not meet the criteria of the European Court of Human Rights in terms of ensuring the right to a fair trial.

In-depth analysis of the relationship between legal line of argument and justification of a court decision has been carried out in the article. The author has identified the interdependence of arguments and motives as an integral part of any court decision, which is supported by the provisions of the Civil Procedural Code of Ukraine. At the same time, the reasoning part of a court decision must contain the arguments, which are the basis of a court's conclusion. A court decision can be considered motivated only if there is the line of argument. The quality of the line of argument does not affect the justification, but only expresses and explains the court's point of view while taking a decision.

During the analysis of the materials, the author has studied the works of those scholars who highlighted the problem of insufficient reasoning and the lack of motivation within court decisions in the field of civil judicial proceedings. At the same time, the author has emphasized that the studied works do not reveal the entire range of problems related to the motivation of a court decision. Moreover, the issue of the relationship between the line of argument and justification of a court decision is not sufficiently analyzed.

The author has established and concluded that the line of argument is an integral part of justification as one of the fundamental elements of a fair court decision in civil judicial proceedings.

Key words: civil judicial proceedings, court decision, line of argument, motivation, court decision's justification, reasoning part of a court decision, internal judge's belief, fair justice.

Постановка проблеми. Розгляд питання взаємозв'язку та вмотивованості судового рішення у цивільному судочинстві є актуальним та потребує подальшого дослідження. Наявність мотивування у судовому рішенні прямо пов'язано із наявністю права на справедливий суд, передбаченим ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод (1950 р.) [1]. При цьому, малодослідженим є питання застосування належної аргументації у судовому рішенні, зокрема, мотивувальній частині, при розгляді цивільних справ у порядку цивільного судочинства.

Важливим предметом дослідження є встановлення факту обов'язковості викладення аргументів під час прийняття рішення та окреслення поняття юридичної аргументації у цивільному судочинстві як такою. З огляду на зазначене, існує необхідність у порівнянні понять юридичної аргументації та вмотивованості судового рішення, встановлення їх співвідношення між собою у площині цивільного судочинства. Більше того, дослідження заданої проблеми визначає вектор розвитку цивільного судочинства шляхом прийняття справедливих рішень. Глибинний аналіз можливості застосування аргументації та мотивування у судовому рішенні дозволяє досягти завдань цивільного судочинства. Встановлення та доведення факту неможливості існування аргументації судового рішення поза межами його мотивувальної частини підкреслює цінність кожного доводу, висловленого судом.

Вказане є надважливим, оскільки вмотивованість судового рішення напряму пов'язана із прийняттям справедливого судового рішення. Тому, визначення характеру взаємозв'язку аргументації та мотивованості судового рішення шляхом відображення у його мотивувальній частині є актуальним та неоднозначним питанням серед науковців.

Метою дослідження є встановлення взаємозв'язку між аргументацією та вмотивованістю судового рішення при здійсненні ефективного та справедливого правосуддя у цивільному судочинстві.

Стан опрацювання проблематики. Виконаний аналіз численних праць вчених та науковців у напрямку дослідження питання як юридичної аргументації, так і вмотивованості судового рішення у цивільному судочинстві. Серед таких надбань є праці: А.І. Андронova [2], Я.О. Берназюка [3], Л.Г. Бзової, М.П. Мамчина [4], К.В. Гусарова [5], В.А. Кройтора [6–9], Т.А. Цувіної [10], М.М. Ясинка [11–12] та ін. Проте, питання взаємозв'язку аргументації та вмотивованості судового рішення саме у цивільному судочинстві не є глибоко опрацьованим.

Вказане є проблемою, оскільки для досягнення єдності у теоретично-практичному вимірі судових рішень у сфері цивільного судочинства, дослідження питання допустимості мотивованого судового рішення без аргументації є невирішеним. У зв'язку із чим, на думку автора, дане питання потребує більш глибокого напрацювання, зокрема, в частині встановлення схожості та відмінностей у аргументів судового рішення та його мотивів.

Виклад основного матеріалу. Наявність аргументації та вмотивованості судового рішення у цивільному судочинстві є його невід'ємними та основоположними елементами, за відсутності яких неможливе ухвалення справедливого та законного рішення. Неможливість ухвалення законного рішення судом призводить до порушення прав учасників судового процесу та підриває довіру до судової влади як гаранта ефективного правосуддя. Більш того, і юридична аргументація, і вмотивованість не можуть існувати поза межами простору судового рішення. Вказані елементи хоч і мають схоже тлумачне вираження, об'єднані спільною метою у вигляді досягнення законності судового рішення, проте глибоко відрізняються за своєю суттю.

Так, є декілька підходів до визначення поняття аргументації, зокрема, у судових рішеннях. За твердженням, визначеним В.А. Орлом, загальною юридичною аргументацією є процес надання аргументів юридичного значення та встановлення відношень між ними, що набуває юридичної форми при узгодженні логічних правил з нормами права [13, с. 401]. Вказане формулювання здається загальним, проте чітко відображає сутність юридичної аргументації. Щодо іншого визначення юридичної аргументації, то аналізом даної проблематики займалися Бзова Л.Г. та Мамчин М.П. Дослідники виявили критерії, за наявності яких аргументація стає автономним елементом у правозастосовній площині. Такими критеріями є: по-перше, знаходження фактів, що мають юридичне значення, які будуть перевірені в тій мірі, в якій певна дія або бездіяльність зачіпають права або виявляють необхідну модифікацію певного правового параметра, оскільки зазначена дія або бездіяльність матиме наслідки на певній панорамі, будучи, очевидно, необхідною дією закону для того, щоб вона завдала шкоди третім особам та по-друге, наявність правових положень, які їх регулюють, або забороняючи, або регулюючи, що дозволить визначити відносини «причина-наслідок», виражені точно так само словосполученням «факт-юридична значимість-юридичний результат» [4, с. 507]. Зазначене розділення умов, за яких аргументація починає висвітлюватись у правовій сфері, дозволяє виявити її цінність в межах прийняття судових рішень. При цьому, на думку автора, наведені дослідниками критерії не є вичерпними, оскільки юридична аргументація є гнучкою та адаптивною. Вказане зумовлює постійне впровадження додаткових критеріїв в залежності від сфери застосування. Так, характеристика юридичної аргументації, наприклад, у кримінальному провадженні буде суттєво відрізнятися від такої ж аргументації у цивільному судочинстві. Однак, наведене не означає, що аргументація потребує визначення та встановлення конкретних критеріїв та правил у кожній галузі права. Більше того, застосування таких імперативних правил неможливо під час застосування аргументації у судових рішеннях. Якщо визначати поняття аргументації судового рішення у цивільному судочинстві, такою аргументацією є застосування фактів, які мають юридичне значення, у поєднанні з нормативним регулюванням, що супроводжується використанням логічних правил та здійснюється під час здійснення правосуддя у сфері цивільних правовідносин.

З наведеного також випливає, що за відсутності аргументації неможливо прийняти рішення з дотриманням його складових, передбачених, зокрема, ст. 263 Цивільного процесуального кодексу України, а саме - законності та обґрунтованості судового рішення [14]. Тобто, наявність аргументації є невід'ємною характеристикою законного та обґрунтованого судового рішення. Вказане означає, що аргументація також є визначальною ознакою будь-якого іншого елементу судового рішення, навіть за відсутності його нормативного закріплення. Одним із таких «прихованих» елементів судового рішення є його мотивованість.

Так, крім обґрунтованості та законності судового рішення, прийнято виокремлювати такий елемент – як його вмотивованість. Важливість та вплив вмотивованості судового рішення у цивільному судочинстві важко переоцінити. Вказане створює підстави вважати, що вмотивованість судового рішення є дійсно актуальним та дискусійним питанням, яке залишається невирішеним серед наукової юридичної спільноти. Основною проблемою, яка стоїть на шляху до однозначності у розгляді питання мотивованості судових рішень, є позиція законодавця щодо її нормативного закріплення. Так, під час дослідження питання вмотивованості судового рішення у цивільному судочинстві постає питання не лише щодо обов'язковості, а й щодо його важливості у порівнянні з іншими складовими - законністю та обґрунтованістю. Обов'язковість мотивів у судовому рішенні є його характерною ознакою, оскільки наявність підстав, що спонукали суд до прийняття конкретного рішення, завжди відображаються у його мотивувальній частині. Розгляд питання щодо якості та обґрунтованості такого мотивування викладений автором далі за текстом.

При цьому, необхідно додатково звернути увагу на важливість мотивів у рішенні суду, незважаючи на формальну відсутність такого елементу судового рішення у національному законодавстві. Так, О. Калачова зазначає: «Особливої уваги заслуговує такий елемент права на справедливий судовий розгляд, як вмотивованість судових рішень, оскільки Конвенція текстуально не регламентує вимоги зазначати в рішеннях суду відповідні підстави та мотиви, ґрунтуючись на яких національна судова установа дійшла висновків у конкретному спорі. Указана вимога інтерпретована в рішеннях Європейського суду» [15, с. 79]. Право на справедливий судовий розгляд є невід'ємним правом кожної особи та не може бути обмежене. Дотримання процедурних гарантій у цивільному судочинстві сприяє реалізації конституційного та конвенційного права особи на справедливий суд. Отже, судові рішення є тим містком, який поєднує утвердження справедливості та захист прав та інтересів суспільства та його громадян.

Вмотивованість судового рішення, як одна із його основоположних складових, виражає внутрішнє переконання суду у справедливості прийнятого рішення та його відповідності принципу

верховенства права. Наведена думка узгоджується із позицією Я.О. Берназюка, який стверджує, що мотивованість судового рішення забезпечує реалізацію засадничих принципів правосуддя, включаючи принцип верховенства права, дотримання основоположних прав та інтересів людини та громадянина у сфері правосуддя [16, с. 21]. З наведеного можна зробити логічний висновок - за відсутності мотивованості у судовому рішенні, таке рішення не є прийнятим відповідно до принципу верховенства права та не дозволяє захистити права та інтереси учасників судового процесу.

Більше того, наявність чи відсутність мотивів у судовому рішенні визначають ступінь його якості. У Висновку Консультативної ради європейських суддів № 11 від 18.12.2008 р. зазначено, що вмотивованість судового рішення є невід'ємною складовою судового рішення. При цьому, якість судового рішення залежить головним чином від якості його вмотивованості [17]. Таким чином, вмотивованість судового рішення є беззаперечною гарантією досягнення мети правосуддя у всіх сферах її здійснення.

Зазначене вище означає, що вмотивованість та юридична аргументація є органічними складовими судового рішення, які формують системне сприйняття правосуддя як ефективного механізму захисту прав та законних інтересів особи.

При цьому вмотивованість та аргументація судового рішення є взаємодоповнюючими елементами, що поєднуються через нормативно-правове регулювання та логічне обґрунтування. У даній статті пропонується розглянути взаємозв'язок аргументації та вмотивованості судового рішення у цивільного судочинства через призму їх взаємного формування.

Змістовним обґрунтуванням пов'язаності вмотивованості та аргументації судового рішення займалися Рабінович П.О. та Дудаш Т.І. Так, науковці дійшли висновку про відмінності тлумачення наведених понять у правовій площині. Зокрема, дослідники виділили поняття правової аргументації та правової мотивованості, зміст яких є схожим, але залежить від мети застосування. Так, правова мотивація судового рішення виражається через аргументацію та є зовнішнім виразом та формою викладу судового рішення [18, с. 8–20]. Якщо розглядати під таким кутом, аргументація виступає елементом мотивувальної частини, яку формулює суд у своєму рішенні. З однієї сторони, такий підхід до розуміння вмотивованості судового рішення є обґрунтованим, оскільки викладення мотивів та підстав судового рішення завжди супроводжується наявністю аргументів та доводів. Мотивування - це складний словесно-логічний процес, що ґрунтується на викладенні аргументованих тверджень, які містять завершений умовивід. Відповідно, аргументи становлять невід'ємну складову будь-якого мотиву, викладеного у нормативно визначеній формі.

З наведеного можна зробити наступний висновок: відсутність вмотивованості судового рішення свідчить про недостатню аргументацію на підтвердження його обґрунтованості. Вказаний висновок може здаватися неоднозначним, оскільки його ідея також полягає у тому, що без вмотивованості судового рішення немає його обґрунтованості. Як зазначалось у даній статті, вмотивованість, законність та обґрунтованість судового рішення є його утворюючими та взаємозалежними складовими, коли за відсутності хоча б одного із них - значення та вплив інших елементів також зменшується та нівелюється. Правова аргументація у судовому рішенні фактично виступає сполучною ланкою, яка дозволяє втримати та поєднати вмотивованість, обґрунтованість та законність у судовому рішенні. Тобто, автором пропонується розглядати зв'язок аргументації та вмотивованості судового рішення у цивільному судочинстві не лише між собою, а й у поєднанні з іншими елементами - законністю та обґрунтованістю. Таким чином, взаємозв'язок аргументації та вмотивованості означає зв'язок вмотивованості, законності та обґрунтованості судового рішення.

Під час ухвалення рішення за результатами розгляду цивільних справ, внутрішнє переконання суду виступає невід'ємною передумовою його вмотивованості. Більше того, внутрішнє переконання суду виступає одним із основоположних стрижнів справедливого судового рішення, що є невід'ємним правом особи у призмі справедливого судового розгляду. Так, вказане доводить Д.М. Ясенюк у своїй науковій статті, зокрема, в сфері функціонального цивільного судочинства принцип справедливості безпосередньо забезпечується суддею, оскільки саме суддя приймає ті чи інші рішення на підставі закону та свого внутрішнього переконання [11, с. 108]. Так, внутрішнє переконання ґрунтується на суб'єктивному сприйнятті суду обставин, доказів та доводів учасників судового процесу. При цьому, таке переконання формується шляхом наявності конкретної позиції суду за результатом зіставлення аргументів кожної із сторін. Наведене знаходить своє відображення у мотивувальній частині судового рішення під час викладу підстав, з яких його прийнято. Це закріплено у п. 3 ч. 2 ст. 265 Цивільного процесуального кодексу України, а саме - мотивувальна частина рішення містить мотивовану оцінку кожного аргументу, наведеного учасниками справи, крім випадку, коли аргумент не стосується предмета спору, є явно необґрунтованим або неприйнятним. З огляду на наведене положення цивільного процесуального кодексу, суд в обов'язковому порядку застосовує аргументацію при прийнятті рішення.

При цьому, наведене правозастосування є ідеальним та бажаним і базується на сприйнятті законодавцем вмотивованості судового рішення як гаранта його справедливості та неупередженості. Однак, суди при прийнятті рішень у сфері цивільного судочинства систематично зловживають наведеним обов'язком та не надають мотивовану оцінку кожному аргументу учасників справи. Більше того, така мотивована оцінка не обов'язково є якісною, належною, та такою, що дійсно відображає як об'єктивні підстави прийнятті рішення, так і доводи внутрішнього переконання суду. За таких обставин, судові рішення фактично не міститиме внутрішнього переконання суду, що прямо унеможливорює реалізацію та застосування принципу справедливості у цивільному судочинстві. Тобто, за відсутності вмотивованості у судовому рішенні, одночасно із цим втрачається і його аргументованість, що безпосередньо впливає на якість такого рішення. Крім того, за відсутності мотивів, ставиться під сумнів не тільки обґрунтованість судового рішення, а й його законність, оскільки автором встановлено, що аргументація є своєрідним містком, який поєднує усі три основні елементи судового рішення у єдиній взаємопов'язаній системі.

Вважаю, що перспективним напрямом для подальшого дослідження є нагальна потреба розглядати наявність аргументації та вмотивованості судового рішення і в якості певного міжнародного правового стандарту цивільного судочинства. Слід зазначити, що В.А. Кройтором переконливо доведено, що загальновизнані принципи й норми міжнародного права слід розцінювати як частину певного міжнародного стандарту [6, с. 305–348; 19, с. 20–21; 20, с. 249–260].

При цьому, дискусійним все ще залишається питання, що має переважаючий вплив у парі: «аргументація та вмотивованість». Оскільки, автор приходить до висновку, що аргументація та вмотивованість судового рішення у цивільному судочинстві є взаємозалежними параметрами, існування яких окремо є неможливим. При цьому, навіть наявність аргументації та мотивів у судовому рішенні не є визначальною ознакою його справедливості. Так, важливою характеристикою їх наповнення виступає саме якість. За відсутності якісних мотивів чи якісної аргументації, судові рішення автоматично не може вважатися справедливим. За таких умов, рішення вже не буде забезпечувати право особи на справедливий судовий розгляд та не сприятиме реалізації принципу верховенства права у демократичному суспільстві. Наведене є гострою судовою проблемою, яку мають уникати суди під час розгляду справ як у сфері загальної юрисдикції, так і у порядку цивільного судочинства. При цьому, наявність хоча б мінімальної аргументації та мотивів у судовому рішенні – стократно підвищує його цінність у порівнянні з тим рішенням, яке не їх не містить. Із зазначеного вище дослідження автором ставиться під сумнів необхідність розмежування аргументації та вмотивованості судового рішення, оскільки вказані елементи є нерозривними. Тільки за їх взаємної наявності, судові рішення може бути вмотивованим, обґрунтованим та законним, що є першочерговим вираженням його справедливості.

Отже, під час розгляду цивільних справ та здійснення правосуддя, у судових рішеннях реалізується вмотивованість через наведення аргументації на підтвердження позиції суду. Таким чином, аргументація є невід'ємною частиною вмотивованості судового рішення у цивільному судочинстві.

Висновки. Глибоке та змістовне дослідження питання наявності взаємозв'язку аргументації та вмотивованості судового рішення у цивільному судочинстві надає можливість виявити їх взаємозалежне поєднання. Вмотивоване судові рішення обов'язково включає в себе правову аргументацію, яка відтворює та наводить мотиви, з яких прийнято рішення. Правова аргументація є автономним елементом мотивованого судового рішення, що проявляється у спрямованості на логічне обґрунтування висновків суду.

Як встановлено, вмотивованість судового рішення не є нормативно-закріпленою складовою судового рішення, проте, саме за її наявності, яка виражається у формі наведених мотивів-аргументів, суд приймає законне, обґрунтоване та мотивоване рішення. Наявність аргументації у судовому рішенні є беззаперечним показником якості здійснення цивільного судочинства. Таким чином, вмотивованість судового рішення не може існувати та бути вираженою за відсутності хоча б мінімальної аргументації у мотивувальній частині судового рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 12.07.2025).
2. Андронов І.В. Судові рішення в цивільному процесі України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2018. 435 с.
3. Берназюк Я.О. Мотивованість судового рішення як гарантія реалізації принципу верховенства права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5. С. 18–22.
4. Бзова Л.Г., Мамчин М.П. Роль юридичної аргументації в мотивуванні судових рішень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 506–508.

5. Гусаров К.В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках : монографія. Х.: Право, 2010. 352 с.
6. Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики: монографія. Харків: Право, 2020. 672 с.
7. Кройтор В.А. Суд як суб'єкт судової правотворчості в цивільному судочинстві України. *Порівняльно-аналітичне правознавство*. 2023. № 2. С. 375–380. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.65>.
8. Кройтор В.А. Прецедентний характер рішень Європейського Суду з прав людини в сучасному цивільному процесуальному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 192–198.
9. Кройтор В.А. Використання прецедентного права, створеного суддями Європейського Суду з прав людини, в процесі прийняття рішень українськими суддями з аналогічних питань. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 46–53.
10. Цувіна Т.А. Умотивованість рішень суду та права на суд у цивільному судочинстві. Проблеми законності. 2013. № 121. С. 215–224.
11. Ясинок Д.М. Право на справедливий судовий розгляд в цивільному судочинстві. Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. ім. Ю.С. Червоного (м. Одеса, 18 груд. 2015 р.) / уклад.: І.В. Андронов, М.В. Волкова, Р.Ф. Гонгало; МОН України; НУ ОЮА. Одеса: Фенікс, 2015. С. 108-109.
12. Цивільний процес України: Підручник / за заг. ред. д.ю.н. проф. М.М. Ясинка, К.: Алерта, 2014. 744 с.
13. Орел В. А. Юридична аргументація в судовому процесі: вітчизняний досвід та зарубіжна практика. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 78(2). С. 401-406. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.65>.
14. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 12.07.2025).
15. Калачова О. Вмотивованість судових рішень як гарантія захисту прав і основоположних свобод людини. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 78–84.
16. Берназюк Я.О. Мотивованість судового рішення як гарантія реалізації принципу верховенства права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5. С. 18–22.
17. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення: 13.07.2025).
18. Рабінович П.О., Дудаш Т.І. Правова аргументація: терміно-поняттєвий інструментарій дослідження. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 8–20.
19. Кройтор В.А. Теоретико-методологічні основи формування та функціонування системи принципів цивільного судочинства: автореф. ... дис. д-ра юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2021. 40 с.
20. Кройтор В.А. Теоретико-методологічні основи формування та функціонування системи принципів цивільного судочинства: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2021. 600 с.